

Administrar, defensar i reivindicar: els recursos al rei de l'Ajuntament de Barcelona, 1719-1788

Marina López Guallar

En nombre de recurso entiendo cualquiera solicitud dirigida al correspondiente juez, para que provea de remedio en alguna cosa; y el hacer esto parece que es cosa de derecho natural, estando colocados los magistrados en su alto grado de poder para oír siempre y administrar justicia a las partes. Por esta razón, y por la de impedir la opresión de los poderosos, suele ser siempre privilegiada y protegida la facultad de recurrir; y nunca debe serlo más que cuando se dirige al príncipe, de manera que el recurso, especialmente al soberano, no está prohibido aun en el caso de estarlo la apelación.

Ramon Llätzer de Dou i de Bassols, 1802¹

No sorprenderá que el conflicto formase parte de la fisiología (y no de la patología) de los cuerpos políticos en el Antiguo Régimen, siempre necesitados de una instancia armonizadora que, dando a cada uno lo que le correspondiese, garantizara la permanencia del orden jurídico en su conjunto. Esto es precisamente lo que se dice cuando se dice que *hacer justicia* es la tarea principal y durante mucho tiempo casi única del *princeps* como titular del poder político supremo: invariablemente definida como la *perpetua y constante voluntad de dar a cada uno lo que es suyo*, se resolvía en el mantenimiento de los equilibrios sociales establecidos y, por tanto, de cada uno en su derecho (como parte del cual la *administración* –o gestión de los asuntos comunes– tocaba en cada corporación no al *princeps* sino a sus rectores).

Carlos Garriga, 2007²

Malgrat que el text de Ramon Llätzer de Dou sembla més tècnic que el de Carlos Garriga, més polític, tots dos autors descriuen la funció de l'administració de justícia a l'Antic Règim de manera molt similar: «tarea principal y durante mucho tiempo casi única del *princeps*», per a Garriga, i justificació del «alto grado de poder» atorgat als magistrats, segons Dou. Sobre la desigualtat constitutiva de la societat del moment, no hi ha menys coincidència: la conflictivitat és «parte de la fisiología (y no de la patología) de los cuerpos políticos en el

1. Ramón Lázaro DE DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones del derecho público general de España, con noticia del particular de Cataluña, y de las principales reglas de gobierno en cualquier Estado*, Madrid, Benito García y Compañía, 1800-1803, vol. VI (1802), pàg. 377-378.
2. Carlos GARRIGA, «Orden jurídico y poder político en el Antiguo Régimen», dins Carlos GARRIGA i Marta LORENTE, *Cádiz, 1812. La constitución jurisdiccional*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, pàg. 67.

Antiguo Régimen», segons l'autor modern, mentre que «impedir la opresión de los poderosos» és la consigna de l'autor més antic. Tots dos acceptarien que la finalitat última de la justícia és, com diu Garriga, «el mantenimiento de los equilibrios sociales establecidos y, por tanto, de cada uno en su derecho». En aquest context, i amb l'única condició d'obtenir prèviament la vènia del sobirà, Dou presenta el recurs al rei com la possibilitat oberta a tots els súbdits d'adreçar-s'hi directament quan considerin vulnerats llurs drets pel govern; una concepció que no agradava gens als delegats reials a Catalunya.

En un altre lloc de la seva obra, Dou considera el recurs al rei com un procediment extraordinari, «porque lo regular es escribirse en cuanto ocurra a los secretarios del despacho universal, para que den cuenta al Rey de lo que se escribe, o presentar el memorial regular, poniéndose el suplicante a los pies de Su Majestad».³

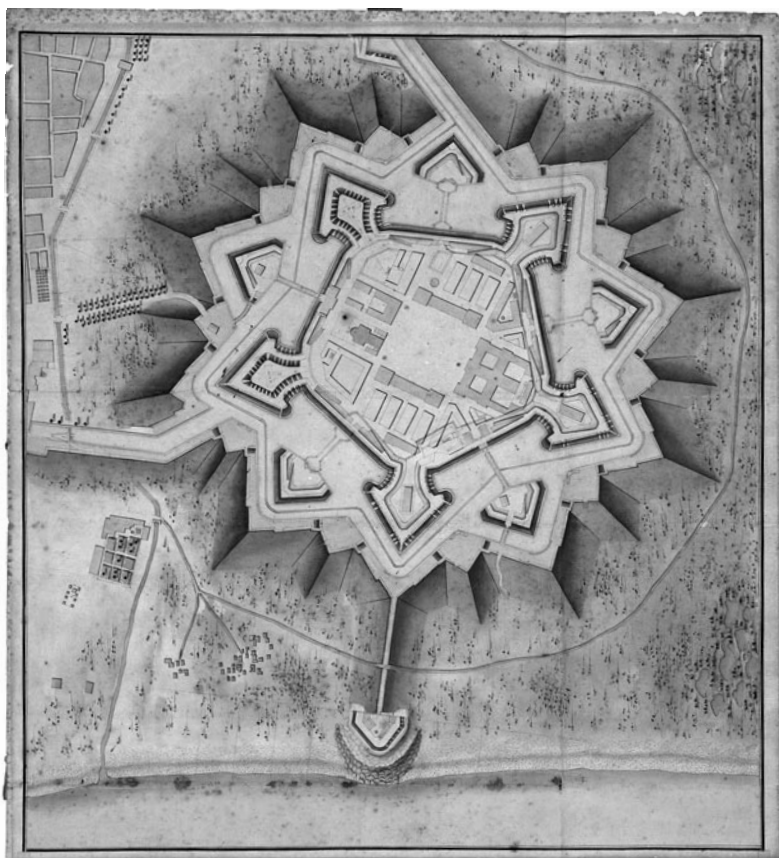
La consolidació del dret municipal a apel·lar directament al rei

Poc després de la seva constitució, l'Ajuntament de Barcelona va aprofitar un viatge a Madrid del capità general, marquès de Castel-Rodrigo, per confiar-li un memorial al rei que demanava l'autorització per poder acudir-hi «en derechura», tal com feien les ciutats del regne de Castella, a les quals Barcelona havia quedat assimilada. En sessió municipal de 13 de febrer de 1719 fou llegida la carta del capità general notificant que havia «merecido la honrra de su real agrado el obsequio del Ayuntamiento» i que Felip V «viene en que se execute las representaciones que tubiere que hacer en adelante por carta, como las demás ciudades».⁴

Al llarg del 1719, però, no hi hagué cap altre memorial adreçat al monarca. La trama de d'aquest tipus de recurs depenia de la conjuntura, una suma i combinació de polítiques que operaven a escales molt diferents. La política interior, encara que dictada a Madrid, exigia rectificacions perquè afectava les províncies i suscitava reaccions locals; a més, la política local barcelonina, sacsejada per les diferències entre l'Ajuntament i els seus superiors jeràrquics –els delegats reials instal·lats a la capital catalana–, va propiciar les freqüents intervencions del rei. Però, en aquells anys, la política exterior, monopoli indiscutible del govern central, fou prioritària, i segurament aquesta concentració és un factor explicatiu de l'aparent renúncia barcelonina a enviar recursos a Felip V immediatament després d'aconseguir-ne l'autorització.

3. A l'inici de la citació, la paraula “regular” s'aplica al procediment ordinari per passar el recurs al rei, mentre que quan el qualificatiu és aplicat al memorial lliurat al rei indica la subjecció obligada a formes fixes: encapçalament amb la paraula “Señor”, adreça “Al Rey Nuestro Señor” i tancament amb un “Dios guarde la Católica Persona de V. Majestad” (Dou, *Instituciones...*, vol. I, (1800), pàg. 285-286).
4. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1D-I, *Acuerdos*, 2, f. 116v-117v (13-II-1719). La carta del capità general té un començament reglat, però rarament utilitzat i que suposa l'entrega de la carta municipal al rei tancada: «Habiendo pasado yo a las Reales Manos del Rey el memorial que el Ayuntamiento puso en las mías» (José Antonio ESCUDERO, *Los Secretarios de Estado y del Despacho (1474-1724)*, Madrid, Instituto de Estudios Administrativos, 1976, 2a ed., vol. II, pàg. 482).

El Tractat d'Utrecht de 1713 havia significat la separació dels territoris europeus incorporats a la Monarquia Hispànica sota els Àustries. El 1717, Felip V obrí un nou cicle bèl·lic per mirar de recuperar els antics dominis italians. La resposta de les potències marítimes fou la formació d'una Triple i després Quàdruple Aliança el 2 d'agost de 1718, perquè a Anglaterra, Holanda i Àustria s'hi va sumar la mateixa França. A la primavera i l'estiu de 1719, els aliats atacaren Navarra i el Principat, i el capità general de Catalunya, Castel-Rodrigo, hagué de deixar Barcelona per a contenir la invasió. Retornat a Barcelona, el seu balanç de conseqüències locals de l'episodi fou molt negatiu, perquè el seu programa de govern havia estat pacificar el Principat.⁵ El 8 d'octubre de 1719, en carta a l'Audiència, lamentava que «la experiencia hace ver perdida en Cataluña aquella pública quietud que tanto deseé establecer y tanto convenía».⁶

La Ciutadella, construïda durant el regnat de Felip V i màxima expressió de la subjecció de Barcelona al control militar. *AHCB*, R. 18296.

5. Sobre la repressió: Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «El primer capità general de Catalunya, Marqués de Castel-Rodrigo (1715-1721) y el control del austracismo», dins Pablo FERNÁNDEZ ALBADALEJO, *Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, Marcial Pons, 2001, pàg. 401-420.
6. Joan MERCADER RIBA, *Els Capitàs Generals (segle XVIII)*, Barcelona, Vicens Vives, 1980, 2a ed., pàg. 86, nota 65.

La política local barcelonina guanyà protagonisme arran de l'esclat de la pesta de Marsella l'estiu de 1720, sobretot des de la incorporació del comte de Montemar, fins aleshores combatent a Itàlia, a la seva plaça de governador militar de la plaça i corregidor i president de l'Ajuntament el 12 de agost d'aquell any. Les ordres reials confiaven el govern de la ciutat al consistori municipal, però el cap militar va pretendre d'assumir-lo personalment aprofitant una absència del capità general entre maig i desembre de 1720. En el breu espai de quatre mesos, entre el 23 de maig i el 21 de setembre, el consistori municipal va enviar vuit recursos a la Cort, un dels quals, el 14 de setembre, denunciava les extralimitacions del cap militar expressades en un document llegit a la sessió municipal del 27 d'agost.⁷ La invasió de competències fou desautoritzada per Felip V.⁸

En retornar de la Cort, el capità general Castel-Rodrigo es va assabentar que, no sols des de Barcelona, sinó també des de molts altres municipis catalans, «han extraviado sus representaciones de oficio de su devido regular conducto, embarazando con ellas en derecho la real mente de S. M. y de sus ministros y tribunales inmediatos», i el 9 de gener de 1721 dictà una ordre que conceptuava el recurs directe al rei en una opció en darrera instància, «quando, creyendo que se le haze algún agravio, y recurrido a S. E. para la justicia, supongan no haverla recibido».⁹ De seguida, però, renuncià al seu càrrec i abandonà Catalunya per establir-se a la Cort, on va morir poc després. Malgrat la prohibició aparent, els tres anys següents l'Ajuntament no deixà d'enviar recursos al rei, alguns dels quals demanant, precisament, seguretats per exercir aquest dret davant l'oposició del corregidor i ara capità general interí, el comte de Montemar.¹⁰

Les peripècies de la política interna espanyola prepararen el terreny per a anul·lar l'ordre de Castel-Rodrigo. El 1724 començà amb la renúncia de Felip V a la Corona espanyola i la proclamació del seu primogènit Lluís com a successor, però la mort sobtada del jove rei obligà el pare a assumir novament la Corona. Felip V convocà unes Cortes Generales del Reino de España el mes de novembre d'aquell mateix any per a la jura del seu segon fill, Ferran, com a príncep d'Astúries. Els diputats municipals barcelonins que hi van assistir obtingueren una Reial Provisió favorable a la possibilitat d'acudir al rei al marge dels caps militars amb comandament a Barcelona datada el 2 de desembre de 1724 i adreçada al capità general. Però les ordres reials no eren efectives fins que no eren traslladades a les autoritats provincials, i aquest tràmit de moment no va ser complimentat malgrat les instàncies repetides de l'Ajuntament barceloní, de manera que la revocació no va arribar fins una Reial Provisió de 12 de febrer de 1726, essent ja capità general el marquès de Risbourg, qui –com abans el comte de Montemar– s'havia negat en principi a aplicar-la.

7. AHCB, 1D-I, 3, f. 447v-453r (27-VIII-1720): acta municipal on fou copiat el document del comte de Montemar (publicada dins Marina LÓPEZ GUALLAR, *El procés de definició de l'Ajuntament de Barcelona, 1714-1726*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona (*Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona*, 19), 2005, pàg. 78-82, apèndix 3). La protesta de l'Ajuntament davant el rei: 1D-IV, 3, f. 278r-286v (14-IX-1720).

8. AHCB, 1D-I, 3, f. 652-661, imprès: *Real Cédula en que Su Magestad se sirve declarar diferentes puntos del gobierno político y económico de esta ciudad de Barcelona, y su Ayuntamiento*, 31-X-1720 (reproduïda dins LÓPEZ, *El procés de definició ...*, pàg. 82-97 (apèndix 4).

9. AHCB, 1D-III, *Político: Real y Decretos*, 7, f. 3r-v.

10. Vegeu més avall l'apartat relatiu a la defensa del dret de patronat el 1723.

El primer apartat d'aquesta ordre duplicada confirma el dret del consistori barceloní a recórrer al sobirà:

Declaramos que esa dicha ciudad de Barcelona puede dirigir sus representaciones, así a nuestra real persona, como a los de nuestro Consejo, nuestros secretarios, ministros superiores y a nuestro fiscal en derecho y sin la mediación de vos, el dicho nuestro comandante general, siempre que se le ofreciere materia correspondiente para ello.

Segueix la condemna sense palliatius de la iniciativa de Castel-Rodrigo:

Y, en su consecuencia, revocamos y anulamos la orden que, en contrario de lo susodicho, se dio por el marqués de Castel-Rodrigo [...] en el día nueve de enero del año pasado de 1721 y [también] en los demás puntos que contiene como contrarios a nuestra autoridad y regalías de esta nuestra corte y de los tribunales de esta nuestra corte.

Finalment, el rei es vol assegurar de l'obediència del capità general amb l'enumeració exhaustiva dels tràmits que ha de fer:

...y os mandamos que luego que recibáis esta nuestra carta la veáis y hagáis cumplir y ejecutar en todo y por todo como en ella se contiene sin la contravenir, ni permitir que se contravenga en manera alguna, y en su ejecución y cumplimiento proveáis y deis las órdenes convenientes así al Ayuntamiento de esta dicha ciudad como a los demás de este nuestro Principado para que se hallen enterados de esta nuestra real resolución, que así es nuestra voluntad.¹¹

Quan el Reial Acord –és a dir, l'Audiència presidida per capità general com a òrgan de govern superior del Principat– començà a executar aquesta ordre el febrer de 1726, quedà instaurada de manera definitiva la concepció del recurs al rei mitjançant “representación” o “memorial regular” que trobem en el tractat de Dou.

Dins l'ampli ventall de motivacions i afers que dugueren l'Ajuntament de Barcelona a adreçar-se directament als tres primers Borbons amb dos centenars llargs de memorials, copiats als volums 2-59 de la sèrie municipal *Político: Representaciones*, destaquen, en primer lloc, les reclamacions contra l'incompliment de les obligacions financeres de la Corona envers el govern municipal de Barcelona a partir de la Cèdula de Dotació de 1718, i, en segon lloc, els intents de recuperar parts de l'herència competencial de l'antic Consell de Cent. Dins d'aquest segon rengle de memorials, que solen incorporar també reclamacions financeres, destacarem tres moments: el de l'agressiu govern del comte de Montemar els primers anys de la dècada de 1720, el de l'any 1749, amb el restabliment de la pau internacional i l'inici efectiu del govern de Ferran VI, i el de l'accés al tron de Carles III, que va donar lloc a un document excepcional. El

11. AHCB, 1D-III, 12, f. 41r-46r (12-II-1726).

conegut modernament com a “memorial de greuges de 1760” fou presentat en nom de les quatre capitals dels reialmes de la Corona d’Aragó al nou monarca en ocasió de les Corts espanyoles celebrades a Madrid el juliol d’aquell any i es conserva com a plec a part dins el volum d’acords municipals d’aquell any. Després de la convulsa conjuntura iniciada amb l’avalot de les quintes de 1773, examinada per Josep Maria Delgado en aquest mateix volum, les orientacions governamentals van variar en el sentit de rebaixar l’impacte de la discrecionalitat característica de l’acció dels caps militars des de temps de Felip V i de reforçar la cadena jeràrquica civil, amb una reorganització de la Reial Audiència.¹² En la nova conjuntura de 1775, aquest organisme de govern del Principat va promoure la revisió de les ordenances municipals de Barcelona, que fou objecte d’un debat durant la dècada de 1780, que examinarem breument per acabar. L’Ajuntament hi reivindicà la seva autonomia organitzativa justament en el darrer dels memorials adreçats a Carles III, que va morir poc després.

Els recursos sobre la dotació

Com és sabut, el duc de Berwick va abolir el Consell de Cent el dia següent de la capitulació de Barcelona el setembre de 1714 i en confiscà el patrimoni, que fou incorporat a la Reial Hisenda. Una Reial Cèdula de Dotació de 16 de setembre de 1718 va concedir a la nova institució municipal una subvenció anual de 449.403 rals de billó amb 10 maravedisos, que era la suma del producte de l’arrendament de la neu, de l’administració de dues rendes patrimonials que es retornaven al municipi i, sobretot, del pagament per la Intendència d’una determinada quantitat sobre els rendiments dels drets de portes, també confiscats per la Reial Hisenda: 335.953 rals i 10 maravedisos.¹³

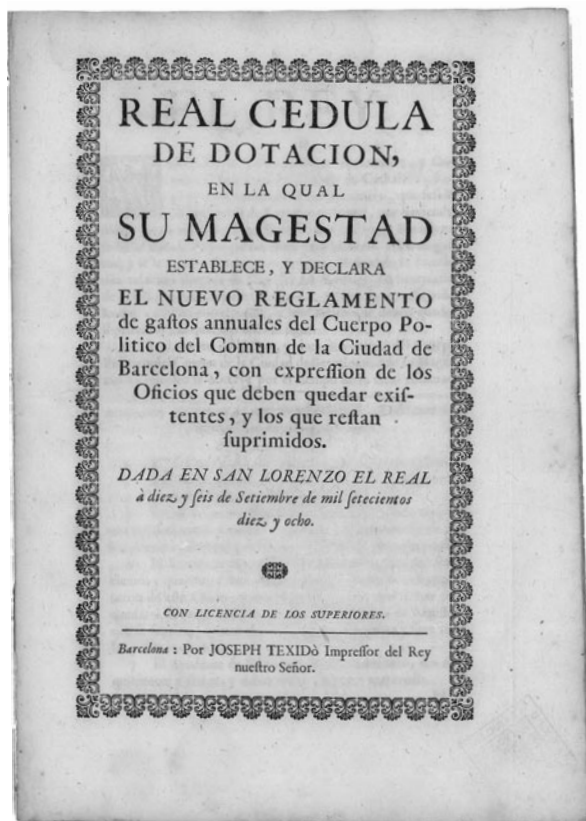
Un cop obtinguda l’autorització per recórrer al rei a començament de 1719, el primer recurs enviat el 23 de maig de 1720, en un moment de pau relativa, fou motivat pels retards reiterats en el pagament de la dotació i les dificultats per cobrar-la sencera.¹⁴ Aquest primer memorial sobre la dotació conté els elements que seran repetits a les reclamacions posteriors; d’una banda, les dates dels impagaments i el volum del deute contret per la Reial Hisenda, i de l’altra, una frase sobre les conseqüències que se’n deriven: el consistori municipal no pot fer front ni als serveis encomanats pel rei ni a les obligacions concretes amb tercers.

El memorial intenta explicar les causes últimes de la situació i avançar una solució. L’Ajuntament hi diu que només l’arrendament de la neu té els rendiments previstos i proposa com a substitució dels fons que han resultat estèrils

12. Sebastià SOLÉ I COT, *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia, el Real Acuerdo, bajo el régimen de Nueva Planta, 1716-1808: una aportación al estudio del procedimiento gubernativo*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, esp. pàg. 154-171.

13. La denominació, característiques concretes, administració i rendiments d’aquests tres fons es troba detallada a Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1968, pàg. 370-376, «La Carta financera de la Ciutat de Barcelona».

14. AHCB, 1D-IV, 3, f. 108v-112v.

el traspàs dels rendiments de tres drets concrets que posseïa el Consell de Cent – ara en mans de l'intendent – i que tributen als portals, així com llur recaptació i administració directa. De la legislació de 1718 se'n destaca l'error de no haver destinat cap quantitat a les despeses imprevisibles però necessàries que els regidors han d'afrontar arran d'ordres directes del sobirà, de les disposicions de llurs superiors al Principat i de les tradicions i costums de la ciutat; unes despeses extraordinàries que, efectivament, s'aniran repetint al llarg de tot el segle. Sobre aquest teló de fons, es denuncia el caràcter sistèmic de l'impagament de la part substancial que havia d'aportar la Intendència i s'anuncia el futur previsible: «continuando en deberse percibir de la Superintendencia de este Principado, todos los días se aumentará la deuda a causa de las urgencias que allá de continuo ocurren». Les "urgències" eren sempre militars.¹⁵ La proposta per superar la crisi financera implica també un augment del 10% de la suma total a pagar per la Hisenda Reial: dels 335.953 rals fins als 370.000 rals.

15. Estimacions sobre la distribució de la despesa de la Reial Hisenda per ministeris al llarg del segle XVIII indiquen que les partides de les Secretaries de Guerra i Marina constitueixen entre dos terços i tres quarts parts del total (Emiliano FERNÁNDEZ DE PINEDO, «Coyuntura y política económicas», dins Manuel TUNON DE LARA (dir.), *Historia de España*, Barcelona, Labor, 1980, 2a ed., vol. VII, pàg. 85-87).

Una Reial Ordre de 20 de juliol de 1720 va arribar a autoritzar tant el traspàs dels fons com l'administració municipal dels drets reclamats;¹⁶ però fou un miratge, perquè l'intendent, al seu torn, va recórrer al rei argumentant que la mesura implicaria retallar les seves competències. Dos nous recursos del consistori urgiren l'aplicació d'aquella ordre el 10 d'agost¹⁷ i el 21 de setembre¹⁸ del mateix any sense èxit. Finalment, la disposició favorable a l'Ajuntament fou alterada per una altra Reial Ordre de 11 de febrer de 1721, que, tot i que confirmava el traspàs dels drets de portes al consistori, comunicava que «ha resuelto S. M. que, sin embargo de la orden citada [...], corra la administración de los tres expresados fondos [...] a cargo y dirección del intendente, como lo están los demás derechos de entradas de puertas y demás caudales de la Real Hacienda». En contrapartida, s'obligava l'intendent a pagar mensualment la part corresponent dels 370.000 rals acordats el 1720 –és a dir 30.833 rals de billó– «sin que por ningún motivo ni pretexto se combierta en otro fin ni se suspenda esta satisfacción». I també es disposava que 26.764 rals procedents de les rendes de Flix, la Palma i la barca de Sant Boi fossin aplicats a l'establiment del graner municipal.¹⁹ Com era previsible, tot continuà de la mateixa manera.

Dins la sèrie *Político: Representaciones* es troben fins a una quarantena de documents sobre la dotació, segons indiquen els índexs dels volums. S'hi poden diferenciar amb claredat dos tipus de recurs. El més interessant, encara que el menys nombrós i de cronologia més curta –dotze recursos entre 1720 i 1744–, és el dels recursos genèrics relacionats amb la “inexigibilidad” de la dotació; és a dir, a la manca d'instruments a mans del municipi per aconseguir que l'únic ingrés regular del consistori li sigui pagat de manera completa i puntual. L'altre grup, el més nombrós i de cronologia més dilatada, trenta-un recursos al llarg de tot el període, consta de memorials específics que demanen una quantitat concreta per a cobrir aquelles despeses no contemplades per la Reial Cèdula de Dotació de 1718, però indefugibles per al regiment de la ciutat.

Si ens centrem en els recursos genèrics, se n'enviaren quatre al rei «sobre los atrasos de la dotación», els dies 20 de febrer, 26 de juny i 4 de setembre de 1723 i el 21 de maig de 1724.²⁰ El darrer indica que ja es devien a l'Ajuntament 647.499 rals de billó, una quantitat corresponent a 21 mesos. Tots insisteixen –sense èxit– que sigui aplicada la Reial Ordre de juliol de 1720. Altres tres recursos, de 11 de maig de 1726, 30 de juny de 1727 i 22 de març de 1730,²¹ tenen a veure amb un conflicte amb el comptador de la Intendència, responsable últim dels lliuraments de diners al consistori municipal. Interpretant de manera literal una afirmació equívoca del recurs de 1720, el funcionari havia considerat que els 370.000 rals constituïen el total de la dotació, i costà gairebé quatre anys d'aconseguir l'esmena de l'error. Els conflictes, resultat del desconeixement real o simulat dels funcionaris de la Intendència, foren molt freqüents. A més dels recursos citats, un altre memorial de 13 de setembre de 1726 utilitza un

16. AHCB, 1D-III, 6, f. 206r-206v (27-VII-1720): carta del capità general a l'Ajuntament que conté la Reial Ordre.

17. AHCB, 1D-IV, 3, f. 179v-180r (a Castel-Rodrigo).

18. AHCB, 1D-IV, 3, f. 317r-321r (a Felip V).

19. AHCB, 1D-III, 7, f. 38r-39v (11-II-1721).

20. AHCB, 1D-IV, 6, f. 13r-14v, 66r-69v i 112r-113v; i 7, f. 53r-55v, respectivament.

21. AHCB, 1D-IV, 8, f. 130r-133v; 9, f. 61r-64v; i 11, f. 36r-46v.

procediment que es va repetir altres vegades, el reenviament al rei d'un recurs anterior, que no s'identifica amb claredat en aquest cas concret i que tant podria ser el primer recurs de 1720 com el posterior de maig de 1726.²²

En el moment del recurs de 22 de març de 1730, la penúria de la Reial Hisenda s'havia agreujat fins a tal punt que l'intendent havia exigít al municipi la devolució de l'arrendament de la neu per poder pagar les tropes; un tras-pàs que potser no es va fer efectiu. El 23 de maig de 1738 s'envià a Felip V un recurs «sobre los atrasos de la dotación que padece este público»,²³ l'11 de juliol de 1743, «sobre el gravísimo atraso que padece esta ciudad»,²⁴ i el 31 d'agost de 1744, «implorando el destino de ciertos caudales para su dotación», en una conjuntura molt difícil pels problemes que arrossegava la Reial Hisenda des de sempre i agreujada per la fallida del 1739.²⁵ Els nivells de deute declarats en el recurs de maig de 1738 multiplicaven per més de 2 el forat de 647.499 rals del 1724 i arribaven fins als 1.312.225. El recurs de juliol de 1743 contenia un balanç des de desembre de 1718 fins a juny de l'any en curs: el govern reial devia a l'Ajuntament 2.130.953 rals, entre tres i quatre vegades el deute del 1724. Un any més tard, l'agost de 1744, el deute de la Hisenda Reial havia sumat 102.201 rals més i havia arribat als 2.233.154.

En aquest context de creixement del deute i disminució de la quantitat abonada al consistori municipal, els regidors volgueren explicar com aconseguien de cobrir les despeses obligatòries indicades a la mateixa Cèdula de Dotació. A més de l'ajornament –de vegades *sine die*– dels pagaments als proveïdors i creditors de l'Ajuntament, l'expedient més utilitzat era la desviació de fons. Des del començament, el consistori va utilitzar l'excedent dels beneficis de l'arrendament de la carn per tapar els forats de la despesa corrent, malgrat que el destí previst era dedicar-los a la construcció del graner municipal. El recurs d'11 de juliol de 1743 atribueix l'augment continu del deute contret per la Reial Hisenda amb la Ciutat a l'escassa influència del consistori barceloní a Madrid, i especifica dos motius:

el uno porque, en la ocasión de formarse en la Corte de V. M. los anuales destinos de los caudales con que sirve a V. M. este Principado, ocurren instancias más vivas y más inmediatas que excluyen la dotación de esta ciudad; y el otro porque, aunque venga ésta conciderada, como ha sucedido en algunos años, la sufocan otros pagos que se consideran más privilegiados o más executivos; y en ambos casos, se crehen los intendentes sin arbitrio para socorrer al Ayuntamiento.²⁶

Tanmateix, aquesta situació estava a punt de canviar per l'ascendent i la complexitat establerta entre el marquès de la Ensenada, ministre principal a Madrid, i el marquès de la Mina, capità general de Catalunya, units per una amistat for-

22. AHCB, 1D-IV, 8, f. 186v-187r.

23. AHCB, 1D-IV, 15, f. 42v-49v.

24. AHCB, 1D-IV, 17, f. 260r-266v.

25. AHCB, 1D-IV, 18, f. 63r-72v.

26. AHCB, 1D-IV, 17, f. 262v.

jada des del temps de l'expedició a Orà entre els anys 1731 i 1733 i que tingué continuïtat en les campanyes italianes a favor dels infants Carles i Felip, fins el 1742. Reclamat a Madrid pel rei a la primavera de 1743, Ensenada va fer una breu estada a Barcelona per assistir a una parada militar el 3 de maig. No sabem si fou ell qui ho suggerí o fou l'Ajuntament qui proposà d'adjuntar al recurs de 11 de juliol de 1743 el mencionat estat de comptes. El recurs ja esmentat de 31 d'agost de 1744, demanant al rei un fons específic destinat a pagar la dotació, tingué com a resultat positiu una Reial Ordre de 28 de febrer de 1745 en carta firmada per Ensenada i tramesa a l'intendent Contamina, qui la faria arribar a l'Ajuntament de Barcelona pocs dies després.²⁷ El consistori municipal va considerar insuficient la quantitat concedida, 300.000 rals –que Ensenada havia ordenat de carregar sobre el cadastre pagat per la ciutat, amb l'afegit del producte de l'arrendament de la neu– i demanà 48.294 rals més que faltaven segons els seus càlculs en una carta adreçada al secretari d'Estat el 3 de desembre de 1746.²⁸ La discrepància entre el ministre i l'Ajuntament de Barcelona pot ser deguda a que Ensenada sumà als 300.000 rals del cadastre, els 148.974 rals, que era el valor màxim assolit pel producte de l'arrendament de la neu aleshores, i va considerar que el total de les dues partides, 448.974 rals, equivalia al total de la dotació, 449.403 rals. En tot cas, no consta cap resposta a aquesta carta barcelonina.

Hi ha un altre estat de comptes des del 6 de desembre de 1718 fins el 6 del mateix mes de 1748 inclòs en un recurs que forma part del conjunt de nou memorials enviats a Ferran VI amb data de 12 de juliol de 1749 i patrocinats pel marquès de la Ensenada i el marquès de la Mina; un conjunt documental que examinarem més endavant, amb el mateix tipus de dades del recurs de juliol de 1743, fet que facilita la comparança.²⁹

La defensa de les competències en matèria de sanitat marítima, 1720-1742

En virtut d'un privilegi concedit per Pere el Cerimoniós el 1337, el Consell de Cent podia fer, ordenar, prohibir i reglamentar, amb completa independència i absoluta autonomia, tot el que cregués convenient per a protegir la ciutat contra la importació d'epidèmies.³⁰ En la constitució de l'Ajuntament borbònic, s'aplicà al peu de la lletra la retallada de personal decretada per la Reial Cèdula de Dotació i desaparegué l'organització encarregada de prevenir i combatre les epi-

27. AHCB, 1D-III, 23, f. 409r-v.

28. AHCB, 1D-IV, 19, f. 125v-127v i 130r.

29. AHCB, 1D-IV, 20, f. 248r-v: certificat del responsable de la Comptadoria municipal, 25-VI-1749. Hi ha dos recursos al rei posteriors, que podrien ser considerats també recursos genèrics: 1D-IV, 25, f. 423r-425v (22-X-1759) i f. 447-448r (24-XI-1759). El primer, que no figura indexat al volum, és, en realitat, un recurs específic que, entre altres coses, demana l'assignació per poder fer el funeral de Ferran VI. El segon pertany a la sèrie breu dels recursos enviats als monarques en iniciar regnat i que aprofiten l'ocasió per reclamar gràcies diverses i pendents des de fa temps.

30. Frederic VÍÑAS I CUSÍ, *La glànola a Barcelona: estudi d'una de sas epidèmias (1651-54): acció de l'administració pública en l'antigor, en lo present y en lo pervindre*, Barcelona, Casa Provincial de Caritat, 1901, pàg. 32.

dèmies, la Dotzena del Morbo creada per l'antiga institució municipal i que tenia com a càrrecs executius el de mestre del port, confiat a un dels consellers, i els de batlle del morbo i guardià del port.³¹

La supressió no havia suscitat cap problema el 1718, però les insuficiències del recanvi es van revelar el juliol de 1720, tan bon punt l'amenaça d'epidèmia planà sobre la ciutat arran de la famosa pesta de Marsella. Aleshores, l'Ajuntament va recuperar l'organització anterior sota la forma d'una Junta de Sanitat integrada per dos regidors, que arribaren a ser-ne sis més endavant, mentre que a l'ofici de guardià del port, únic càrrec subsistent, que concedia les butlletes de sanitat, s'acumulà el de mestre del port amb el nou títol de capità i guardià del port. Fou adscrit a la Intendència, perquè era pagat amb el dret d'ancoratge, administrat per aquesta autoritat. Es restaurà també la funció executiva de l'antic batlle del morbo, que passà a ser assumida per torn de regidors.³²

El consistori municipal s'adreçà aleshores al Consell de Castella per demanar orientacions. Seguint el procediment ordinari en aquests casos, el rei –a instàncies del governador de l'òrgan col·legial, la Junta Suprema de Sanitat del Regne– va crear el 18 de setembre de 1720 una comissió especial dins el Consell que, conjuntament amb el monarca, produí una legislació abundant per afrontar la pesta.

El marquès de Castel-Rodrigo va agrair les disposicions dictades a Madrid, el fet d'haver-les dirigides especialment a Catalunya, el territori més pròxim al focus del contagi, i així mateix l'assumpció de les despeses per la Hisenda Reial, però va criticar els mètodes emprats pel govern reial. Les ordres esmentades –deia– s'havien publicat de forma desordenada fins al punt que sovint no es podia determinar el personal militar o civil obligat a executar-les, ni les instruccions eren prou precises, i, d'altra banda, el compromís dels funcionaris era molt desigual. Tot plegat forçà a seguir un procediment inusual, la convocatòria de les tres sales de la Reial Audiència, que, reunides amb el capità general, van resoldre l'1 de juliol de 1721 «publicar de nuevo las órdenes y providencias generales que se han dado y expedido hasta aquí por lo tocante a mar y tierra con separada recopilación de clase de las unas y las otras». Entre les ordres relatives a la mar, destaca la número 16, que corregeix una decisió presa el 1718: les patents de sanitat deixen de ser atorgades pel capità del port, com es feia en temps del Consell de Cent, i la competència passa a l'Ajuntament de Barcelona, «quien tiene el especial encargo de Su Majestad de este importante negocio de la salud, declarándolo así expresamente con Real Orden de 28 de agosto de 1720».³³

Amb aquests antecedents, la suspensió de la Junta Suprema de Sanitat i de totes les juntes locals el 1742, inclosa la de Barcelona, que havia funcionat durant un quart de segle, causà sorpresa a la capital catalana i suscità –arran

31. Sobre les funcions del batlle del morbo: MERCADER, *Felip V i Catalunya...*, pàg. 333.

32. AHCB, 1D-I, 3, f. 336 i s.: primeres reunions de la Junta de Sanitat. Més detalls sobre el conflicte entre el corregidor i el consistori municipal l'estiu de 1720 a: LÓPEZ, *El procés de definició...*, esp. pàg. 39-50.

33. *Edicto general comprehensivo de todas las reales provisiones y órdenes, y de los edictos, instrucciones y providencias generales, dadas en este Principado de Cataluña, para preservarle y resguardarle de la peste, o contagio, que aflige a la Provenza*, Barcelona, Josep Teixidó, 1721. El prèambol de la publicació, degut a Castel-Rodrigo, conté les motivacions d'aquest edicte general, incloent la crítica esmentada (pàg. 1-6).

d'una nova epidèmia iniciada a Messina el febrer de 1743– l'enviament d'un recurs al rei contrari a la dissolució de la Junta de Sanitat municipal i molt crític amb la decisió del govern reial d'endossar aquest servei a l'intendent.³⁴

El memorial recordava al rei que el dret internacional havia atribuït sempre als magistrats municipals la lluita contra el contagi i que aquest costum antiquíssim s'observava en tots els dominis de la Corona espanyola i per tot Europa. Invocant el privilegi d'annona concedit per Pere III al Consell de Cent i confirmat per Ferran II el 1511, argumentava que, si aquella gràcia havia comprès serveis com el proveïment, el manteniment, l'assistència, l'ornat i l'economia de les poblacions, «era consecuente la tuviesen también del principal cuidado de la salud y de precaver los conocidos daños, inminentes peligros y demás incidentes que pudiesen arriesgar su conservación». D'altra banda, l'Ajuntament criticava la intenció del rei de confiar aquesta tasca a un funcionari que tenia assignades tantes competències com l'intendent i que, a diferència dels sis regidors de la Junta municipal, mai no podria assumir personalment la gestió sense delegar-la en subalterns. Conseqüentment, els regidors es negaven a continuar despatxant les patents de sanitat, perquè no podien donar fe d'actes que escapaven a llur control, i afegien que, quan fos coneguda, era probable que aquesta política d'Espanya generés dubtes i desconfiança, amb conseqüències perjudicials per al comerç del país a la llarga.

El consistori afirmava conèixer els arguments esgrimits per justificar la dissolució de les juntes de sanitat: la corrupció dels encarregats de la preservació de la salut, que haurien gravat el comerç i oprimint els pobles obligant-los a assumir solidàriament i a repartir entre ells el pagament de contribucions de les quals es lucraven personalment. Però al·legava que aquestes acusacions no eren aplicables al municipi de Barcelona, perquè els regidors encarregats de la sanitat mai no havien rebut cap quantitat en concepte de salari o retribució, ni tampoc s'havia gravat la població ni el comerç; només les visites dels metges i els serveis de vigilància del port eren retribuïts.

L'amenaça de pesta del 1743 posà en relleu que la supressió de les juntes de sanitat decretada l'any anterior havia estat una gran imprudència i, en conseqüència, el govern hagué de reconstituir «l'entramat sanitari amb la directiva que preveia la nova formació de diputacions i juntes de sanitat en tots els ports i paratges del regne», amb una «espècie de bicefàlia sanitària entre Barcelona i Cadis», els dos ports més actius de la Península.³⁵ I efectivament, en el primer dels memorials adreçats al rei Ferran VI el 12 de juliol de 1749, que examinarem més endavant, a la lluita contra la pesta de Marsella de 1720, l'Ajuntament de Barcelona va poder sumar com a nou mèrit l'esforç organitzatiu i financer fet en ocasió de la pesta de Messina de 1743.

34. AHCB, 1D-IV, 17, f. 252r-258v (6-VII-1743).

35. Quim BONASTRA, «La importància sanitària de Barcelona en el sistema portuari espanyol en el segle XVIII», dins Ramon GRAU (coord.), *Barcelona i el mar. Homenatge a Antoni de Capmany, 1742-1813*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona (*Barcelona Quaderns d'Història*, 21), 2014, pàg. 292.

Patent de sanitat estesa per l'autoritat barcelonina el 7 de setembre de 1742 a favor d'un vaixell mercant de Marsella. AHCB, 1L-XI, 2.

La defensa del dret de patronat, 1723

Com explica un memorial adreçat a Felip V el 6 de novembre de 1723,³⁶ el mes de juny anterior havia mort el procurador o cobrador de les rendes de l'Hospital de Pere Desvilar, nomenat el 1717 per la Junta d'Administradors interina anterior a la constitució de l'Ajuntament de Barcelona el 1718. La Junta també havia designat l'anterior procurador, el desembre de 1714. Amb aquests antecedents immediats, i amb el llunyà de la institució del patronat de l'Hospital a favor dels consellers, per acta notarial de l'any 1308, l'Ajuntament va triar el 16 de juny un nou procurador, el nom del qual s'especifica a l'acta de la sessió municipal: es tractava de Josep Mas, suplent de comptador del mateix Ajuntament.³⁷ El dia 19, Montemar va ordenar els regidors que no fessin efectiu el nomenament d'aquella persona i que en designessin una altra, per exercir, a títol provisional, les funcions del càrrec.³⁸ A través d'un Reial Despatx de 13 de setembre –rebut en sessió municipal de 22 de setembre–,³⁹ que tanmateix nomenava, també a títol provisional, la segona persona designada per l'Ajuntament, Montemar assumia aquesta competència. En aquella mateixa sessió de setembre, els regidors deci-

36. AHCB, 1D-IV, 6, f. 143v-147v.

37. AHCB, 1D-I, 6, f. 208v (sessió de 16-VI-1723).

38. AHCB, 1D-III, 9, f. 112 (19-VI-1723); repetició de l'ordre: f. 130-131 (26-VI-1723). Resposta municipal en sentit positiu: 1D-IV, 6, f. 53r-54v (28-VI-1723).

39. AHCB, 1D-I, 6, f. 403r-v.

diren d'acudir al rei demanant un pronunciament sobre el dret controvertit. El memorial consegüent, signat el 6 de novembre, fou posat en mà del monarca per mitjà de Francesc Ametller, aleshores ministre del Consell de Castella, especialment encarregat de Catalunya.⁴⁰

Mentrestant, s'havia produït una altra vacant en una institució eclesiàstica antigament patrocinada també pel Consell de Cent, la Capellania de Sant Cristòfol, i el 29 de novembre l'Ajuntament va proposar com a successor Nicolau Ametller, fill de l'esmentat membre del Consell de Castella.⁴¹ El 4 de desembre de 1723, Francesc Ametller va agrair el favor als regidors en una carta en què es posava a disposició del consistori barceloní per a qualsevol gestió i, en particular, es pronunciava sobre el dret impugnats pel comte de Montemar a propòsit de l'Hospital de Pere Desvilar en uns termes que avançaven els arguments que calia fer servir:

...y procuraré hallanar acá [a la Cort] los reparos, si algunos se p[u]sieren, para controvertir a V. S. el derecho de patronato, que no creo, por parecerme materia muy clara a favor de V. S., siendo la fundación de un particular con la reserva del drecho de patronato a favor de los antiguos conselleres, en cuyo lugar y representación [h]a sucedido V. S. con la sola diferencia del nombre, que no es del caso para el fin.⁴²

El dia 5 de desembre, el capità general imposà l'arrest domiciliari per temps indefinit i sense cap explicació dels quatre regidors que encapçalaven segons l'ordre jeràrquic la llista dels presents en aquella sessió de 29 de novembre: el marquès de Rupit, degà, i els marquesos de Moja de la Torre, de Benavent i de Castellmeià. Segons la protesta que l'Ajuntament va elevar al monarca el dia de Nadal següent, «la pública voz» atribuïa aquesta violenta i «inopinada novedad» a una reacció contra el nomenament de Nicolau Ametller.⁴³

Com palesa aquest recurs, el cap militar havia argumentat que, un cop confiscat el patrimoni del municipi pel rei, tots els nomenaments que impliquessin la concessió de drets retribuïts corresponien al sobirà i que, sense una ordre reial expressa, pertocava dictar-la a la màxima autoritat reial al Principat; és a dir, ell mateix. A més de l'autoritat reial, Montemar esgrimia una carta signada el 1717 pel seu antecessor Castel-Rodrigo i adreçada a aquella Junta d'Administradors, prohibint aquell tipus de nomenaments.

En la resposta, l'Ajuntament declara haver estudiat la qüestió abans de procedir a la proposició de candidat a la Capellania i haver esbrinat que aquesta era una «fundación de un particular que quizo conceder el drecho del patronato a

40. AHCB, 1D-IV, 6, f. 147r-v (6-XI-1723): carta a Ametller. Entre l'abundant bibliografia sobre aquest polític, decisiu en la configuració de la Nova Planta i en la seva aplicació fins a la seva mort el 1726, vegeu els clàssics llibres de MERCADER: *Els capitans generals...*, esp. pàg. 23-25, i *Felip V i Catalunya...*, *passim*, que remarquen el paper de Francesc Ametller com a suport de les institucions locals, i especialment de l'Ajuntament de Barcelona durant els conflictes d'aquest amb els caps militars del Corregiment i el Principat. Un dels seus fills, Oleguer Ametller, havia estat nomenat alcalde major de Barcelona pel corregidor Montemar el 1718 (MERCADER, *Felip V i Catalunya...*, pàg. 83-84).

41. AHCB, 1D-I, 6, f. 468r-469r.

42. AHCB, 1D-III, 9, f. 281r-v. Resposta municipal a Ametller: 1D-IV, 6, f. 160v-161r (11-XII-1723).

43. AHCB, 1D-IV, 6, f. 163r-181r (25-XII-1723); f. 181r-182r (al president del Consell de Castella), f. 182r-183r (a Francesc Ametller) i 183r-v (al comte de Montemar).

los concelleres de la ciudad de Barcelona, con la expresión de los que eran entonces y seran perpetuamente; uniendo el patronato, no al patrimonio de la ciudad, sí solo al oficio». ⁴⁴ Per això, «no puede dudarse haver comprehendido [el fundador de la causa pia] en este llamamiento [...] a los individuos que tuviesen a su cargo el régimen político y económico de la ciudad, qualquiera que fuesse el nombre baxo del qual integrassen este Magistrado». ⁴⁵ El memorial al·lega com a antecedents pròxims un permís del mateix tipus concedit al consistori de Palma de Mallorca, també refundat per Felip V, i la mateixa resolució provisional del nomenament per a l'Hospital de Pere Desvilar, a la qual Montemar havia admès la intervenció municipal.

Pel que fa a la carta de Castel-Rodrigo, els regidors podien mostrar que, malgrat la prohibició, de fet va consentir que la Junta d'Administradors fes designacions d'aquella mena. I d'altra banda, l'Ajuntament de cap manera podia ser equiparat a la Junta d'Administradors, una institució que, creada pel duc de Berwick i sotmesa a la Junta Superior de Govern i Justícia del Principat, no tenia cap autonomia real.

La segona part del llarg memorial és consagrada a justificar les accions de l'Ajuntament i, particularment, l'exercici del dret a acudir directament al rei, al·legant tot un seguit de disposicions de Felip V, d'acord amb les quals ha actuat el consistori, i subratllant la paradoxa, que, «por haverse mostrado obediente a ellas, incurre la notta y padeze la pena iquién lo pensara! de inobediente». ⁴⁶ Entre aquestes disposicions, els regidors destaquen la carta de 4 de febrer de 1719 que comunicava a l'Ajuntament la divisió del reialme en sis departaments i el nomenament com a encarregat de cadascun d'ells d'un dels membres del Consell de Castella, «en cuya mano devían parar los expedientes de su partido, y que, en esta conseqüència, y para que llegassen con la mayor puntualidad», els memorials destinats al monarca convenia que arribessin a través d'aquest conducte; és a dir, a través d'Ametller en el cas de Catalunya. ⁴⁷ Havent acordat el 9 de desembre d'acudir al monarca, el comte de Montemar va exigir que s'hi arribés a través seu i deixà en suspens la iniciativa municipal. En conseqüència, l'Ajuntament pot plantejar ja sense embuts davant del monarca el conflicte d'autoritats:

Confieffa, señor, a V. M. el Ayuntamiento hallarse confuso al ver que, concurriendo las litterales expressivas órdenes de V. M. de una parte, y las de los comandantes generales de otra, se vea executivamente presisado a dar cumplimiento a las últimas, quedando las de V. M. sin la devida observancia. ⁴⁸

És a aquesta apel·lació, sens dubte esperonada per la humiliant agressió rebuda en la persona dels principals regidors, que Felip V respongué amb el pronunciament favorable a l'Ajuntament de 12 de febrer de 1726, ja glossat més amunt.

44. AHCB, 1D-IV, 6, f. 166r.

45. AHCB, 1D-IV, 6, f. 167r.

46. AHCB, 1D-IV, 6, f. 172r.

47. AHCB, 1D-IV, 6, f. 173r.

48. AHCB, 1D-IV, 6, f. 178v.

Els memorials de 12 de juliol de 1749

Sea mil y más veces en horabuena que ya estamos en paz y libres de fatigas y asechanzas. Ella es excelentísima, atendidas todas las circunstancias, y en sí sola mirada es mejor que todas las de este siglo y que las últimas del pasado y nos deja hábiles a hacer prodigios, si supiéramos.⁴⁹

Amb aquestes paraules, José de Carvajal, responsable de la política exterior espanyola, expressava un sentiment generalitzat en pronunciar-se sobre la Pau d'Aquisgrà, acabada d'aconseguir el 1748. Aquest clima potser va contribuir a que el rei Ferran VI es mostrés obert a rebre un conjunt de recursos de l'Ajuntament barceloní en un decret de 9 de maig de 1749 que sols precisava el procediment a seguir: el capità general, marquès de la Mina, hi afegiria un escrit amb el suport explícit a la iniciativa i Ensenada seria l'encarregat de lliurar els memorials al monarca. Per aquesta reial resolució, l'Ajuntament deia al capità general que sabia «que sus representaciones serán bien admitidas por S. M. por el elevado conducto de Vuestra Excelencia».⁵⁰

Les diferents fases d'aprofitament d'aquesta concessió es poden seguir a les fonts municipals. Es començà per designar una junta formada per quatre regidors i encarregada de decidir el nombre i els temes de les “representacions”, així com de presentar-ne una primera redacció. A continuació, el ple municipal de 9 de juliol de 1749 aprovà els nou recursos que s'havia decidit de cursar al rei i se'n van fer arribar còpies, datades totes el 12 de juliol, al marquès de la Mina.⁵¹ Un parell de dies després, el capità general assegurava que els traslladaria al marquès de la Ensenada i mostrava la seva aprovació del fons i la forma dels memorials:

El estímulo de V. S. es el bien público. Dicta sus solicitudes con discreción, prudencia y respeto. Confío que estos principios inclinen la piedad de S. M. a lo que permite el sistema de la monarchía, y tomarán parte eficaz mis aplausos por el interés que siempre me ha debido el Principado.⁵²

Tres cartes municipals, adreçades respectivament als marquesos de la Ensenada, de la Mina i de Puertonuevo, antic regent de l'Audiència de Barcelona aleshores resident a la Cort, confiaven finalment l'èxit de l'operació als bons oficis d'aquests tres personatges.⁵³ Al primer i més enlairat dels tres personatges, l'Ajuntament li conferia, tanmateix, una gran discrecionalitat:

...se servirá (hallándola V. E. a propósito) manifestarla al rey con los mismos esmeros de benevolencia y favor que ha exercitado V. E. en otras instancias del Ayuntamiento, y en caso de que en ésta reconociere V. E. alguna circuns-

49. Didier OZANAM, «La política exterior de España en tiempo de Felipe V y de Fernando VI», dins *Historia de España* (fundada per Ramón Menéndez Pidal), Madrid, Espasa-Calpe, 1985, vol. XXIX-1, pàg. 652.

50. AHCB, 1D-IV, 20, f. 322r (12-VII-1749).

51. AHCB, 1D-IV, 20, f. 244r-320v.

52. Carta del marquès de la Mina a l'Ajuntament, 14-VII-1749 (AHCB, 1D-III, 25, f.142r-v).

53. AHCB, 1D-IV, 20, f., 320r-321v, 321v-322v i 322v-324r, respectivament.

tancia que tal vez pudiesse desmerezer la real aprobazi3n, suplica a V. E. se sirva omitirla...⁵⁴

El primer dels nou memorials (f. 244r-266v), que inclou una presentaci3n dels següents, es fa ress3 de les paraules citades de Carvajal i celebra l'oportunitat oberta al pa3s, a la ciutat de Barcelona i al seu govern:

Ahora, Señor, que parece empieza a respirar la monarquía, y podrá la soberana clemencia de Vuestra Majestad atender sin tantos estorbos las urgencias de sus vassallos, expone el Ayuntamiento, con la veneraci3n correspondiente, las que reconoce en su cuerpo y en sus encargos.⁵⁵

La part preliminar del document, fins arribar a aquesta invocaci3n a la millora dels temps, és un nou record dels incompliments i retards en el pagament de la dotaci3n i dels recursos alternatius a què ha hagut d'acudir l'Ajuntament per fer front a les seves despeses, amb efectes negatius en àrees importants de l'administraci3n, especialment en el manteniment del graner municipal, a causa de la desviaci3n dels cabals generats en el proveïment de carn (f. 244r-246v).

Com resumeix el marquès de Puertonuevo, agent de l'Ajuntament de Barcelona a la Cort per al seguiment dels memorials, el conjunt de les nou "representacions" versa «sobre varios esenciales puntos pertenecientes y necesarios al bien de este Magistrado y vecinos de la ciudad».⁵⁶

La primera i més extensa de les dues parts que formen el cos del document inicial de la sèrie conté reclamacions relatives al «assumpto de caudales» (f. 247r-262v), acompanyades d'un certificat sobre el dèficit financer de l'Ajuntament degut als incompliments de la Hisenda Reial, estès per l'encarregat de la Comptadoria municipal a 25 de juny (f. 248), i es complementa amb dos dels memorials que segueixen, mentre que la breu segona part, referent «a lo político y económico» (f. 262v-265v), dóna pas a sis memorials més, alguns de referents als interessos corporatius dels regidors i d'altres a qüestions d'abast ciutadà.

Ja hem al·ludit més amunt als primers folis de la reclamaci3n de cabals, que culmina en un projecte de liquidaci3n del deute de la Reial Hisenda amb l'Ajuntament mitjançant el desemborsament immediat de 200.000 rals de billó per a construir el graner municipal encallat des del 1718 i amb el pagament anual d'una renda de 100.000 rals fins a l'extinció del dèbit. Amb la preocupaci3n primordial per al consistori d'assegurar el proveïment blader i la moderaci3n del preu del pa enllaça la proposta de suprimir el dret de cóps, que és objecte del primer dels memorials especials, designat amb la lletra B (f. 266v-275r). S'hi denuncia un impost d'origen incert, existent ja l'any 1300 a benefici de la Corona i de l'Església, que carrega sobre un aliment de primera necessitat i que, al llarg dels segles, ha estat ampliat de manera arbitrària i exorbitant, dificultant la circulaci3n de cereals i el proveïment ciutadà. A més, mentre que el Consell de Cent era exclòs del seu pagament, l'Ajuntament de Nova Planta hi és

54. AHCB, 1D-IV, 20, f., 321r.

55. AHCB, 1D-IV, 30, f. 246v-247r.

56. AHCB, 1D-III, 25, f. 146r-146v (19-VII-1749).

obligat, «como si éste [el blat] huviesse de servir para negociación, quando es notorio que su destino y el uso que haze de él el Ayuntamiento no es sino para socorrer al público». ⁵⁷

A continuació, el memorial principal exposa l'exigüitat dels salaris dels regidors, que han de servir els encàrrecs antigament assignats a oficials que foren suprimits el 1714, i proposa que se'ls assignin com a compensació les vacants que es vagin produint en l'administració de la Taula de Comuns Dipòsits, mentre que es demana un augment de sou per als funcionaris al servei de la nova institució del Cadastre (f. 252r-256v). Així mateix, són enumerades les despeses obligades no considerades en la Cèdula de Dotació –cerimonial, sosteniment de plets, funcions religioses, correu, gestió del cadastre– i es demana la restitució del càrrec de mestre de cerimònies, amb el salari corresponent (f. 256v-259r). Igualment, el consistori assenyala les despeses importants i no previstes en matèria de sanitat i reivindica, una vegada més, els esforços municipals desplegats arran dels contagis epidèmics procedents de Marsella el 1720 i de Messina el 1743, anunciant un memorial C que, no obstant, no figura en la seqüència posterior (f. 259r-v).

Els següents folis criden l'atenció sobre la precarietat del sosteniment de l'Hospital General, de la Casa de la Misericòrdia i del convent de les Penedides, ja posada en relleu en memorials anteriors; unes responsabilitats municipals que, sota el Consell de Cent, descansaven en part en la caritat i en part en rendes ara incorporades a la Reial Hisenda el 1714 (f. 259v-262r). A continuació, els regidors afronten els «cargos de justícia» municipals, és a dir, l'obligació de l'Ajuntament de Barcelona, com a emissor de deute, de pagar una quantitat anual a aquelles persones físiques o jurídiques que n'havien adquirit títols (f. 262 r-v). El memorial adjunt sobre aquesta matèria, designat amb la lletra D (f. 275v-277v), palesa que, en ser confiscat el patrimoni municipal, l'obligació fou assumida per la Hisenda Reial, però que els pagaments havien deixat de fer-se des del 1730. L'Ajuntament, com a successor del Consell de Cent, demana, en justícia, que aquests deutes envers tercers siguin eixugats.

De la part final del memorial que encapçala la sèrie, referent «a lo político y económico» (f. 262v-265v), pengen, com ja s'ha anunciat, sis memorials. El primer (lletra E) és el més estrictament referit als interessos corporatius dels regidors i advoca per la preservació del caràcter aristocràtic concedit al consistori municipal barceloní el 1718 per Felip V, argumentant que aquesta peculiaritat de la institució li aporta un plus d'autoritat en una societat fortament jerarquitzada; concretament, es demana la reserva d'almenys quatre places de regidors per a títols de la noblesa, i la resta per a nobles, cavallers i ciutadans honrats (f. 277v-279v). El següent (lletra F) demana la creació d'una plaça de diputat a la Sala de Millones del Consell d'Hisenda –tot i que aquesta contribució no era pagada al Principat–, perquè era l'organisme essencial en la representació dels interessos dels territoris integrats en la Monarquia Hispànica i hi eren representades les ciutats espanyoles amb vot en Corts; unes Corts que, de fet, s'havien deixat de convocar en tots els antics reialmes. Barcelona reclama aquesta plaça, a compartir amb les altres poblacions del Principat de Catalunya i de Mallorca

57. AHCB, 1D-IV, 20, f. 271r. La supressió del dret de còps havia estat demanada per primera vegada a Felip V el 3 d'agost de 1723 (1D-IV, 6, f. 87v-95r).

amb la mateixa categoria de ciutats amb vot en Corts (f. 279v-283v). També l'equiparació amb la resta de municipis espanyols és adduïda en la reclamació de la competència del consistori a l'hora de designar els seus subalterns, acompanyada del prec d'anul·lar el dret concedit als titulars de servir els càrrecs mitjançant substituïts (lletra G, f. 284r-286r).

Després d'aquests tres memorials relatius a la formació de l'Ajuntament i a la seva projecció política, els dos següents aborden projectes de restauració institucional que, novament, els regidors borbònics assumeixen com a continuadors de les funcions de l'Antic Consell de Cent.

El primer d'ells (lletra H, f. 286r-299v) invoca l'interès pràctic de la Monarquia en el foment del comerç interior i exterior, font de recursos per a la Hisenda Reial, adueïx la superioritat catalana en aquesta matèria i recorda la institució de la Llotja de Mar per Pere el Cerimoniós el 1343 i els seus efectes positius fins a començament del segle XVIII. Sobre aquestes bases, s'ofereix una teoria sobre el retard en una restauració del Consolat que es dona per fet que és d'interès indubtable, tant des del punt de vista estatal com des del català i que, de fet, Felip V no havia volgut suprimir:

En el reynado del rey padre de V. M. no ha podido restablezese aquel antiguo Comercio de Cathaluña por haverse llevado todo el primer cuydado de S. M. y de el superior Ministerio la[s] ocurentes importancias del Estado, a que ha sido preziso atender con preferencia a otros assumptos menos graves aunque conducentes al bien común de la Monarquía; pero, cessando ahora aquéllos con el restablezimiento de la paz, ha parezido al Ayuntamiento una ocasión muy oportuna para que se restablesca en aquella ciudad y provincia el comercio marítimo y terrestre [...] por medio de la erección del nuevo Consulado o Junta de Comercio...⁵⁸

El segon (lletra I, f. 299v-303r) explica els inconvenients de la concentració dels estudis universitaris a Cervera, tant per la feblesa demogràfica de l'entorn immediat d'aquesta petita ciutat, com per la llunyania respecte als centres de població d'una regió «la más poblada del continente» i demana «un ensanche a los estudios en esta ciudad», partint de les bases subsistents –estudis de gramàtica, retòrica, filosofia i teologia en institucions eclesiàstiques– i fent l'ampliació cap als estudis de dret i cànons, medicina, anatomia i cirurgia, i matemàtiques; tot amb un regent segons el model de la Universitat de Gandia, gestionada pels jesuïtes.

Finalment, la sèrie conté un extens memorial (lletra L, f. 303r-320v) relatiu a l'abús del beneficiari del «asiento de arboleda i tablonería» per a l'Armada, amb perjudici de tots els professionals de la construcció naval a Catalunya i també de les poblacions de les rodalies afectades per la concessió, provocant escassetat de combustible domèstic i la destrucció dels boscos.

El 15 de desembre de 1749, l'Ajuntament, aprofitant que el rei havia concedit als municipis per punt general beneficis en l'administració de llur patrimo-

58. AHCB, 1D-IV, 20, f. 290v-291r i 298v.

ni, que no millorava la situació de Barcelona, recordava a Ferran VI els memorials de 12 de juliol, un record que es feia més explícit en la carta al marquès de la Ensenada:

...renueva el Ayuntamiento a S. M. el reverente recuerdo de la representación que puso a sus Reales Pies en 12 de julio de este año concerniente a diferentes urgencias y prerrogativas [sic] de sus encargos políticos y económicos para que se digne S. M. atenderlas en lo posible.⁵⁹

El 6 de gener de 1750, el marquès de Puertonuevo, com a agent dels interessos municipals barcelonins a la Cort, comunicava que, d'acord les impressions d'Ensenada, la demanda de l'Ajuntament havia estat agradosa al monarca...

...en términos que me dexaron gozoso y satisfecho, y V. S. lo puede estar, no sólo por su prudente conducta, como por ser muy probable que le resulte a V. S. de esta atenta y fiel significación alguna útil ventaja.⁶⁰

Sembla prou evident –no crec que calgui insistir aquí en fets prou divulgats– la influència dels memorials de 12 de juliol de 1749 en el caire més positiu cap a Barcelona i Catalunya que adoptà la política borbònica durant el regnat de Ferran VI i a la primera meitat del govern de Carles III, a qui, arran del seu ascens al tron de Madrid, foren renovades les demandes insatisfetes durant els deu anys transcorreguts des d'aquella conjuntura i se'n feren de noves a la vista de les simpaties envers els catalans expressades per aquest monarca al seu pas per Barcelona a la tardor del 1759.

Les Corts de Madrid de 1760 i el “Memorial de Greuges”

El 1922, Ernest Moliné i Brasés, responsable de la reedició de la *Història de Catalunya* d'Antoni Aulèstia, hi afegí una nota destacant «un document notabilíssim» ignorat pels historiadors i que «ve a demostrar la permanència en la nostra terra del esperit peculiar que's redreça sempre, malgrat totes les imposicions i tiranies».⁶¹ El 1968, Enric Moreu-Rey el va batejar com a “memorial de greuges del 1760” i en va publicar una traducció catalana.⁶² Aquesta “representación” és, no sols el més conegut de tots els memorials municipals barcelonins adreçats als primers Borbons, sinó també una peça singular que respon a una conjuntura única dins el segle: l'inici del regnat de Carles III.

59. AHCB, 1D-IV, f. 463v-465r (carta a Ferran VI), 465r-466v (carta al marquès de la Ensenada) i 466v-467r (carta al marquès de Puertonuevo)..

60. AHCB, 1D-III, 25, f. 207-208.

61. Antoni AULESTIA Y PIJOAN, *Història de Catalunya* (anotada i continuada per Ernest Moliné y Brasés), Barcelona, Seguí, 1922, vol. II, pàg. 203, nota.

62. Enric MOREU-REY, *El “memorial de greuges” del 1760*, Barcelona, Mediterrània, 1968. Sobre la recepció del document setcentista en la historiografia catalana: Ramon GRAU, «A l'entorn del memorial de greuges de 1760. Perspectives sobre la cultura política setcentista», *L'Avenç*, 275 (2002), pàg. 59-64.

Encara que l'entronització del tercer fill de Felip V no presentava, en principi, cap problema, sí que en plantejava l'admissió del seu fill, el futur Carles IV, com a príncep d'Astúries i successor, perquè no havia nascut en territori espanyol, i aquesta condició era un compromís assumit pel cap de la dinastia francesa en succeir a Carles II el 1700. Superar aquest entrebanc fou la raó principal per a la convocatòria d'unes Corts generals espanyoles a celebrar a Madrid després de l'entrada solemne de la família reial a la capital.

El "memorial de greuges", confegit aprofitant la convocatòria dels representants del municipi de Barcelona a Corts, «exigeix, amb prudència, habilitat, però amb fermesa, que aquesta integració [a l'Estat unitari] sigui feta sense perjudici de la seva personalitat històrica, reflectida políticament en el seu Dret i en l'antiga organització administrativa».⁶³ La reclamació no fou pas tramesa a Madrid per correu –com els altres memorials que anem comentant en aquestes pàgines–, sinó que fou presentada directament al monarca, primer oralment i després per escrit, pels dos diputats municipals que anaren a la capital responent a la convocatòria de Corts: el marquès de Cartellà i don Ramon de Ponsich. Aquests ho van fer, a més, no sols com a representants de Barcelona, sinó també com a delegats escollits pels sis diputats procedents de les altres capitals dels reialmes de la Corona d'Aragó: Saragossa, València i Palma. És per aquesta singularitat que el document no va ser enregistrat en el volum corresponent de la sèrie *Político: Representaciones*, sinó que va ser incorporat al volum *d'Acuerdos*, com a annex de l'acta de la segona de les sessions celebrades arran del retorn dels dos diputats el 22 de novembre i el 12 de desembre de 1760 i on aquests explicaren el desenvolupament de llur estada a Madrid i aportaren diversos documents.⁶⁴

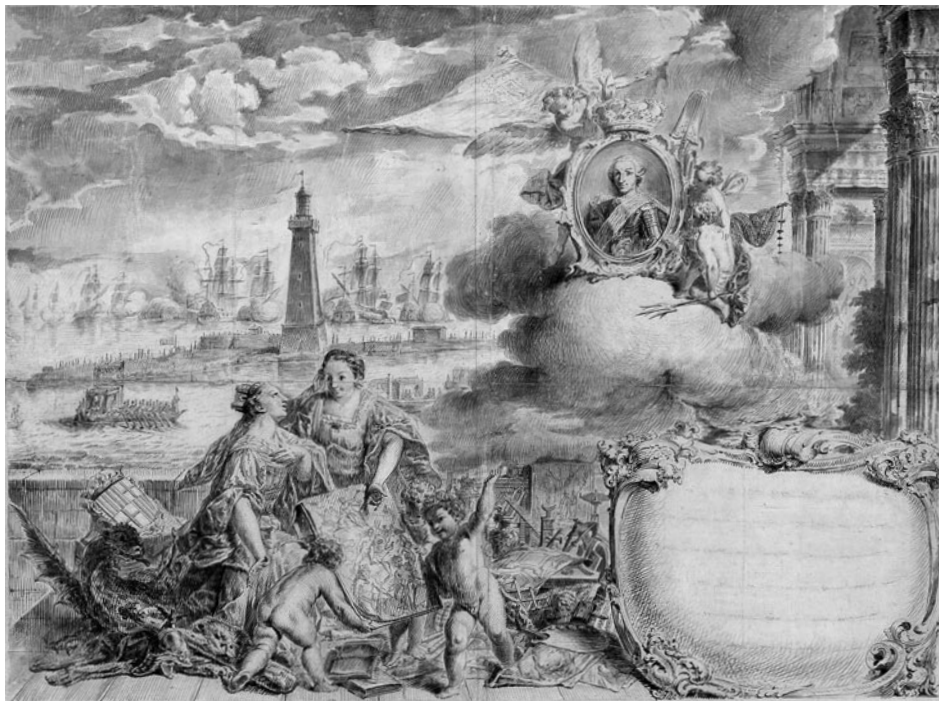
El primer dels documents aportats per Cartellà i Ponsich a l'acta municipal de 22 de novembre és un certificat estès a llur demanda, que descriu tota la seqüència de les Corts. La cerimònia, amb una "proposició" inicial del rei, responda pel més antic dels dos diputats de la ciutat de Burgos, i, sobretot, el text de la jura de la magistratura reial –on, entre altres coses, Carles III es comprometia a confirmar a totes les ciutats, viles i llocs d'Espanya «sus libertades y franquezas»–, tenen un regust historicista que havia d'estimular tant les iniciatives dels dos barcelonins com la creació a llur entorn d'un bloc reivindicatiu dels altres representants "aragonesos".⁶⁵ Les impressions favorables a propòsit de la personalitat, la posició i les intencions del segon successor de Felip V se sumaven a les rebudes per les autoritats civils i la societat de Barcelona mesos enre, a la tardor de 1759, quan el fins aleshores rei de Nàpols hi desembarcà de camí cap a Madrid. Als afalacs i festes que se li oferiren, Carles III respongué amb gestos de bona voluntat envers els catalans, algun de tan tangible com el

63. Joan Antoni GONZÁLEZ CASANOVA, «Estudi introductor» dins *Memorial de greuges de 1760. Projecte de constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la Reina Regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*, Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos jurídics catalans. Lleis i costums, 7), 1990, pàg. XIII. Malauradament, l'edició del text conté alguns errors de transcripció que en dificulten la comprensió.

64. AHCB, ID-I, 43, f. 453v-455r (22-XI-1760), amb set documents sense foliar incorporats, i f. 468r-472r (12-XII-1760), amb tres documents amb una única indicació de foliació a la primera pàgina. El memorial presentat pels dos diputats comença com a f. 469 i segueixen 35 fulls hàbils. Els altres dos documents incorporats no tenen a veure amb l'afer que ens ocupa.

65. AHCB, ID-I, 43, entre f. 453 i 454, primer document, datat a 25-IX-1760, que comença: «Vicente de Candás Inclán, secretario del rey nuestro señor y escribano maior del reyno: Certifico que por Real Cédula...».

perdó de tots els deutes a la Reial Hisenda per raó del cadastre contrets fins a final de l'any 1758, en un decret de 20 d'octubre de 1759 on el rei es reservava «hacer, con mayor conocimiento, que experimente este benemérito Principado los mayores efectos de su real munificencia».⁶⁶

Dibuix de Joan Pau Canals commemorant l'arribada de Carles III de Borbó a Barcelona el 1759 per fer-se càrrec de la successió al tron espanyol. Imatge invertida respecte del gravat, que porta la següent inscripció a la cartel·la: *Máscara Real executada por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona para festejar el feliz deseado arribo de nuestros Augustos Soberanos Dn. Carlos tercero y Da. María Amalia de Saxonía, con el Real Príncipe e Infantes*. AHC B, R. 18375.

El 21 de febrer de 1760 el rei signà la convocatòria a Corts, el 21 de març arribà a l'Ajuntament l'ordre d'eleger dos diputats per a assistir-hi i, mitjan abril, la instrucció que els representants municipals compareguessin a la Cort el dia 5 de juny.⁶⁷ Cartellà i Ponsich ja hi eren el 31 de maig.⁶⁸ Mentre no arribaven les cerimònies, durant el mes de juny, els diputats barcelonins miraren d'activar diverses demandes pendents, com la de la plaça a la Sala de Millones,⁶⁹ i protestaren –sense èxit– per la posició que els fou assignada a les cerimònies, després

66. AHC B, 1D-III, 29, f. 232-233 (21-X-1759). Carta del marquès de Squilace, del dia anterior, comunicant la decisió del monarca al marquès de la Mina, que, al seu torn, ho fa saber a l'Ajuntament.

67. AHC B, 1D-III, 29, f. 260, 277 i 282.

68. AHC B, 1D-III, 29, f. 294-295 (31-V-1760). Carta de Cartellà i Ponsich a l'Ajuntament.

69. AHC B, 1D-III, 29, f. 304-305 (28-VI-1760). Carta de Cartellà i Ponsich a l'Ajuntament.

de Saragossa i València, i no abans d'aquesta darrera ciutat, mitjançant un erudit memorial, farcit de cites d'autoritats, del qual aconseguiren permís per fer-ne imprimir un únic exemplar, que fou lliurat al secretari reial i responsable del desenvolupament de les Corts, Agustín de Montiano.⁷⁰ Finalment, la data per al jurament del rei i del príncep d'Astúries fou fixada per al dia 19 de juliol, i el rei s'acomiadà dels diputats el dia 23.

En carta del dia 26 de juliol, Cartellà i Ponsich, atès que «están pendientes de la real resolución los puntos principales que V. S. se sirvió encargarnos en beneficio de esse público y los que la oportunidad de encontrarnos acá ha facilitado disponer para la noticia de S. M.», comunicaven la seva voluntat de seguir la cort fins a La Granja en termes molt encesos:

...aunque por parte de V. S. se hallase embarazo para asistirnos en lo necesario para nuestra decente subsistencia sin embargo de haverse proporcionado la más oportuna ocasión que ha tenido V. S. en el espacio de casi cincuenta años para atender y dedicarse en seguimiento de lo que puede ser más preciso a esse público, nos ha parecido justo e indispensable no desistir de la empresa pues, quando V. S. no atendiese a una obra de tan común y público beneficio, expondremos voluntariosos nuestros cortos propios caudales en sacrificio del bien universal de essa Ciudad y Principado hasta conseguir alguna piedad del monarca o tocar con la imposibilidad de merecerla.⁷¹

Entre les gestions pendents figurava, és clar, la reclamació sobre la precarietat econòmica de l'Ajuntament. El 6 de juny, el comptador municipal tenia a punt un estat general de comptes corresponent a la dotació durant els regnats de Felip V i Ferran VI, i el 25 del mateix mes, Francesc de Juliol, un dels dos regidors comissaris del cadastre, el presentava al consistori, juntament amb una conclusió personal inèdita: «la moral certitud de haverse la Contaduría Principal equivocado en los passamientos de cuentas, y en especial en dicho reinado del señor don Phelipe V». A banda de pensar a fer la reclamació prop de l'intendent, l'Ajuntament n'informà Cartellà i Ponsich, «para que hagan, dispongan y representen a S. M. en este particular a fin de que se sirva expedir su real carta orden dirigida a este intendente para que por la Contaduría Principal se bonifiquen al Ayuntamiento todas las partidas causadas por gastos extraordinarios» derivats d'ordres dels monarques.⁷² Passada la pausa estival, el 23 de setembre els diputats podien comunicar que ja havien complert l'encàrrec i havien exposat les «considerables omisiones que se han padecido en el pasamiento de cuentas de la dotación de V. S. desde el año de 1718 hasta el presente» i demanat que «se dignase S. M. providenciar se oyese nuevamente a V. S.

70. AHCB, 1D-III, 29, f. 301-303 (28-VII-1760). Carta de Cartellà i Ponsich. El certificat sobre aquesta gestió i el memorial sobre el dret de prelatió de la ciutat de Barcelona a: ID-I, 43, entre f. 453 i 454, segon i sisè documents, datats, respectivament, a 16-VIII-1760 i a 10-VI-1760.

71. AHCB, 1D-III, 29, f. 314-316 (26-VII-1760). Carta de Cartellà i Ponsich.

72. AHCB, ID-I, 43, f. 243v i 324 i 325r. Els comptes ocupen els folis intermedis. La conclusió del regidor i la instrucció als diputats, a f. 324v-325r.

73. AHCB, 1D-III, 29, f. 330-331. El memorial corresponent, sense data i adreçat no al rei sinó probablement al marquès de Squillace, a: ID-I, 43, entre f. 453 i 454, tercer document.

para remediar los causados agravios». ⁷³ El mateix dia va ser concedit el permís de revisar els comptes. ⁷⁴

Simultàniament, el 23 de setembre, el monarca, en retornar als nobles catalans l'ús d'armes, feia unes declaracions que harmonitzen amb l'esperit revisiionista del "memorial de greuges", i que no sabem si foren escrites abans o després de tenir-ne coneixement:

Después de las desgraciadas turbaciones que padeció esta monarquía al suceder en su trono el rey don Felipe Quinto, mi muy venerado padre, tanto en el largo curso de su glorioso reynado quanto en el siguiente del rey don Fernando Sexto, mi muy amado hermano, no han cesado los catalanes de dar pruebas nada equívocas de su lealtad, fidelidad y amor a uno y a otro soberano, que, en este conocimiento, no dudaron valerse de los celosos esfuerzos del Principado en servicio de la Corona ni la escasearon las señales de su satisfacción con diferentes gracias y privilegios en alivio de sus pueblos y en fomento de su navegación y comercio. Movido yo de estos ejemplos, de las demostraciones de verdadera alegría con que me recibieron aquellos naturales a mi desembarco en Barcelona y tránsito por el Principado, de los humildes ruegos que sus nobles en general me han hecho por medio del marqués de Cartellà y de don Ramon de Ponsich, diputados en Corte de la ciudad de Barcelona para que les restituya el porte y uso de las armas... ⁷⁵

En comunicar aquesta concessió el 27 de setembre, els diputats lamentaven no haver aconseguit una altra de les demandes econòmiques traslladades al monarca: la fixació d'un límit a la suma total a obtenir per la Hisenda a través del cadastre personal de manera que el conjunt de la recaptació a Catalunya no superés la quantitat estipulada per Felip V. ⁷⁶ El 21 d'octubre havien de constatar el seu incert èxit en aquesta matèria: «Desde el primero día que tratamos con el ministro de Hazienda, encontramos una absoluta repugnancia a moderar por ahora partida alguna de las rentas reales, dándonos por razones las que ohrirá V. S. a boca a nuestro arribo». Tanmateix –diuen–, «insistimos segunda y tercera vez con el ministro, y en nuestra permanencia en San Ildefonso se dio palabra que, si Cathaluña pagaba por tributo de catastro y utensilios más del millón de pesos que mandó el rey padre exigirle por único tributo desde el año 1717, se baxaría». ⁷⁷

Retornats a Barcelona, Cartellà i Ponsich presentaren als seus companys de consistori, el 12 de desembre de 1760, el "memorial de greuges", que, com hem intentat de mostrar aquí, malgrat l'excepcional nivell de la seva retòrica historicista, admirada pels historiadors catalans que l'han llegida, no es tracta d'una peça isolada en el context de les gestions fetes pels diputats a Madrid i a San

74. AHCB, 1D-III, 29, f. 337-338. Carta de l'intendent Contamina traslladant a l'Ajuntament el permís reial comunicat pel marquès de Squillace (6-X-1760). La notícia havia arribat prèviament per carta de Cartellà i Ponsich a la sessió municipal de 28 de setembre, en la qual s'encarregà de preparar la reclamació al regidor Bernardí de Padellàs (1D-I, 43, f. 405r-v).

75. AHCB, 1D-III, 29, f. 336.

76. AHCB, 1D-III, 29, f. 335 i 337 (27-IX-1760). El memorial, a: 1D-I, 43, entre f. 453 i 454, setè document.

77. AHCB, 1D-III, 29, f. 355r-358v (21-X-1760).

Ildefonso de la Granja, ni tampoc en relació amb els memorials adreçats anteriorment als reis des de Barcelona, en particular els de 12 de juliol de 1749. Així mateix, lliuraren la breu carta adreçada al rei, sense data, on justificaven la presentació del “memorial de greuges” i demanaven permís per a donar-lo a la impremta:

Señor: Los diputados de las quatro capitales del reyno de Aragón, con el más profundo respeto, exponen a V. M. que, para hazer presentes los perjuizios que padece en desestimación y menoscabo de tanto benemérito vassallo de V. M. que lo componen, y suplicar a V. M. que su real dignación se sirva remediarlos, han formado el memorial que original presentan a V. M., y dezeando darlo a la prensa para su más fácil comprehensión; suplican a V. M. se sirva dar su real permiso para la impresión del mismo memorial, como lo esperan de la piadosa justificación de V. M.⁷⁸

En aquella sessió de 12 de desembre, els dos diputats presentaren també el model de carta que desitjaven trametre als ajuntaments de Saragossa, València i Palma com a «acto de atención preciso», que fou aprovat.⁷⁹ A les cartes, l'Ajuntament es declarava informat per Cartellà i Ponsich «de las varias juntas y sesiones que tuvieron en Madrid con los diputados de V. S. y de las demás capitales de nuestra Corona de Aragón, para que, assí como experimentan los tres reynos y este Principado casi uniformes los males y perjuizios, buscassen y recurriessen por el possible remedio en la piadosa y clementíssima justificación del monarca con humilde rendida representación», teoritzava sobre la raó d'haver estat els barcelonins els encarregats de portar-la, «sin duda porque su mayor permanencia en la Corte les facilitaría más oportunidad de lograr la coyuntura de presentar al rey el memorial», i afegia que una còpia del document ja havia estat lliurada a les altres tres ciutats a Madrid en la persona d'un dels diputats respectius.⁸⁰ Com a mostra fefaent que l'elaboració del “memorial de greuges” fou una elaboració barcelonina, l'Ajuntament de Saragossa va reconèixer haver-ne rebut còpia,⁸¹ mentre que el de València no en tenia constància i la va demanar al consistori barceloní, que la hi trameté tot seguit.⁸²

El debat sobre les ordenances municipals, 1775-1788

La Reial Cèdula de Dotació, que determinava i modelava la gestió de l'Ajuntament de Barcelona, indicava els òrgans que la institució havia de constituir, els càrrecs a cobrir i traspassava una bona part de les funcions dels oficis municipals suprimits als regidors, solidàriament o per torn. Així doncs, vint-i-quatre

78. AHC B, ID-I, 43, entre f. 453 i 454, quart document. El text del jurament reial esmentava sols els reialmes de Castella, Lleó, Aragó i Granada. No hem trobat constància que es concedís o es denegué el permís d'impremta.

79. AHC B, 1D-I, 43, f. 468r-v i 472r.

80. AHC B, 1D-IV, 26, f. 468r-v i 472r.

81. AHC B, 1D-III, 29, f. 367 (27-XII-1760).

82. AHC B, 1D-III, 29, f. 363-364 (23-XII-1760). La còpia fou tramesa a València el 20-I-1761 (1D-IV, 26, f. 229).

regidors que no podien decidir si no era reunits en conclau formal havien succeït el règim dels consellers amb el Consell de Cent i eren ara tot el govern de la ciutat. Cal, però, no confondre el procediment –la deliberació, comuna a tots els col·lectius– amb la finalitat pròpia de l'Ajuntament: la gestió material de l'espai urbà i l'ordenació de les relacions entre els veïns. En conseqüència, el col·legi de regidors s'assemblava més a un gabinet de govern que no pas a un cos consultiu o a una assemblea legislativa, encara que pogués cobrir ambdues funcions en determinats moments. Per avaluar els recursos disponibles i trobar solucions a un problema concret i assegurar la continuïtat de l'acció municipal, una assemblea que es reunia de forma intermitent no tenia altra sortida que la tradicional de delegar en comissions de regidors, temporals o permanents, que, un cop examinats els assumptes plantejats, aportessin criteris i propostes viables al debat del plenari. Les comissions foren un suport decisiu del consistori municipal i alhora un complement necessari de l'escassa burocràcia a disposició del municipi al llarg de tot el segle XVIII, una forma de funcionar amb arrels en el passat –les Sisenes, Dotzenes o Vint-i-quatrenes d'abans de l'Onze de Setembre– i que continuaria vigent en les seves grans línies els dos segles següents.

Aquesta organització interna de l'Ajuntament va funcionar amb pocs canvis fins que el juny de 1775 la Reial Audiència, fent-se ressò d'una disposició anterior de caràcter general del Consell de Castella, va demanar informació sobre ordenances a l'Ajuntament de Barcelona, que el 4 de setembre respongué enviant sols les relatives a obres públiques.⁸³ Com a resposta, el 30 de setembre de 1775 l'Audiència reclamà també «las que pertenezzen a los demás ramos de policía y buen gobierno de esta ciudad, y en particular las relativas al régimen y gobierno interior del Ayuntamiento, dirección de los asuntos que en él se tratan, método y formalidades que en él han de guardar sus capitulares».⁸⁴ Per fer-les, el consistori municipal es basà en la legislació dictada en el moment de la seva fundació i en les ordres posteriors del govern reial, però sobretot en el mètode pràctic adoptat pels regidors, i trameté les noves ordenances a l'Audiència el 10 de maig de 1780.⁸⁵ L'Audiència, al seu torn, les elevà a la Cort per a l'aprovació corresponent, que comportà modificacions del text municipal, discutides en el darrer dels memorials barcelonins adreçats a Carles III. Aquest recurs de 19 de novembre de 1788 rebutjà aquelles variacions perquè preveia uns efectes negatius sobre la dinàmica quotidiana de l'Ajuntament i perquè, a la primera versió del reglament, la redactada a Barcelona, els capítols «fueron formados con el conocimiento inmediato y práctico de la diferencia de asuntos y encargos de este Ayuntamiento». De forma implícita, es negava al govern central aquesta capacitat, i a aquest dèficit de coneixement real s'atribuïen, com a causa última, els desencerts governamentals.⁸⁶

Aquest és només el preàmbul del memorial, perquè el tema central del recurs són les comissions municipals permanents. N'hi havia de tres classes. Els regidors accedien per torn al grup primer, format per les comissions encarregades dels assumptes més senzills. En canvi, l'Ajuntament nomenava directament, i sense

83. AHCB, 1D-IV, 40, f. 222v-223v (a Saragossa) i f. 224r (nota d'haver escrit cartes idèntiques a València i Palma).

84. AHCB, 1D-III, 41, f. 228.

85. AHCB, 1D-IV, 46, f. 190.

86. AHCB, 1D-IV, 59, s. f.: memorials al rei (12 f.) i al comte de Floridablanca (1 f.).

fixar una data límit de mandat, els regidors que s'ocuparien dels assumptes més delicats que constitueixen el segon grup de comissions: les tasques relacionades amb el cadastre, el finançament de la construcció de casernes, els allotjaments i la sanitat. No es defineixen les tasques encarregades al tipus tercer de comissió, però la seva importància es pot deduir de la possibilitat de reelecció dels regidors que les formen si hi ha una majoria de vocals a favor i motius que en justifiquen la continuïtat: la «gravedad de los asuntos pendientes» y el «mérito, servicios y demás cualidades de la comisión y del individuo nombradero». Si durant una sessió del plenari els regidors no aconseguïen posar-se d'acord, era freqüent que s'encarregués un dictamen oral o escrit per a la reunió següent del consistori a una comissió d'aquest tipus. El plenari aprovava o no la proposta, sempre després de discutir-la i sovint de retocar-la, i tot seguit confiava la redacció del document als mateixos regidors que l'havien formulada.

El memorial parla també d'altres comissions o juntes municipals menys determinants, però preferim de referir-nos a una vella reivindicació del municipi recollida més d'un cop en recursos ja enviats al rei i que es reitera quasi al final del segle en aquest recurs sobre les ordenances municipals. Es tracta del control que la Reial Audiència pretenia d'assumir sobre la subhasta anual dels arrendaments dels proveïments. Diverses disposicions reials –el 1718, el 1724 i el 1761– havien concedit i confirmat la competència de rematar les subhastes a favor del millor postor als municipis catalans. Tanmateix, el capítol 85 de les ordenances revisades a Madrid tornava a obligar a que l'adjudicació –encara que afavorís l'oferta més alta– hagués de ser ratificada pel Reial Acord, és a dir, per l'Audiència i el capità general. L'Ajuntament al·legà per enèsima vegada que l'allargament del termini de la subhasta perjudicava el públic, perquè podia frustrar l'arrendament, i manifestava que no tenia cap sentit d'obrir la licitació si la institució organitzadora i responsable de la subhasta era privada de la capacitat de decidir sobre l'adjudicació. En acabar l'escrit, els regidors demanaven al rei una redacció diferent i ajustada a les demandes barcelonines de més de la meitat dels disset capítols sobre les comissions municipals de les ordenances aprovades pel govern reial. El final del regnat va deixar aquesta negociació en suspens.

